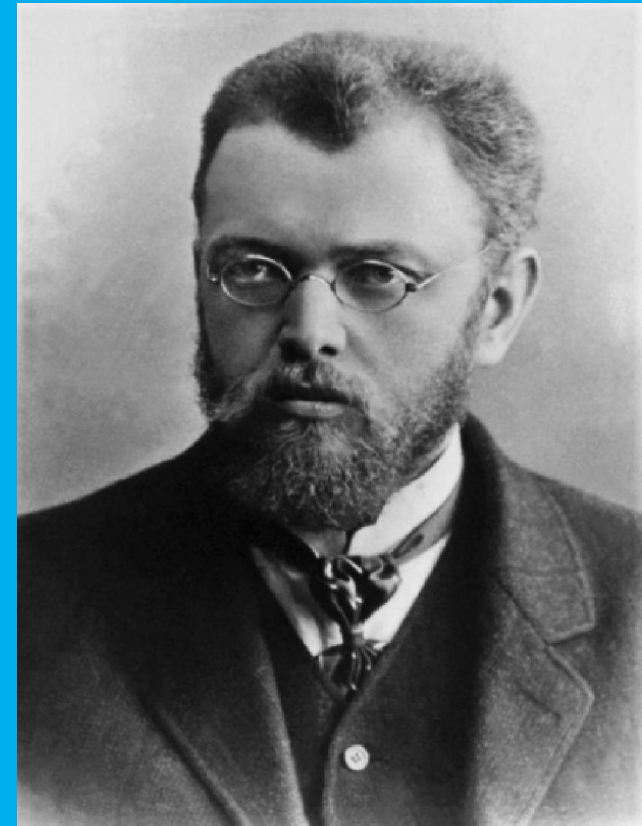

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ В ПОСТСЕКУЛЯРНУ ДОБУ

збірник матеріалів
V Міжнародної науково-практичної конференції

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ В ПОСТСЕКУЛЯРНУ ДОБУ

матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

08 – 09 червня 2023 р.

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ В ПОСТСЕКУЛЯРНУ ДОБУ

матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

08 – 09 червня 2023 р.

Київ
Видавництво НМУ ім. О. О. Богомольця

2023

УДК 2+61] (062)

Р 36

Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). – К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, 2023. – 285 с.

ISBN 978-617-8310-06-6

Редакційна колегія:

Кучин Юрій Леонідович – ректор НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Науменко Олександр Миколайович – перший проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Земсков Сергій Володимирович – проректор з наукової роботи та інновацій НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Скрипник Рімма Леонідівна – проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та європейської інтеграції НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Филипович Людмила Олександрівна – провідний науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, професор.

Відповідальні редактори:

Васильєва Ірина Василівна – завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Шевченко Сергій Леонідович – професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця.

Рецензенти:

Мозгова Наталія Григорівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова.

Карпенко Катерина Іванівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних дисциплін Харківського національного медичного університету.

Затверджено до друку Вченою радою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (протокол № 11 від 30 травня 2023 р.)

ISBN 978-617-8310-06-6

© НМУ ім. О. О. Богомольця, 2023

МОЖЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТРАВМАТИЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ СИНТЕЗ ПСИХОТЕРАПІЇ ТА РЕЛІГІЇ	54
<i>Утюж І. Г., Слиця Н. В.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО СПЕЦИФІКУМ ПРОФЕСІЙНОЇ МЕДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ МЕДИЧНІЙ СПІЛЬНОТІ	58
<i>Величко О. Б., Парфьонова О. І.</i>	
РЕЛІГІЙНИЙ ФАНАТИЗМ: СУТНІСТЬ ТА ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	61
<i>Предко О. І., Предко Д. Є.</i>	
ВІЙСЬКОВІ КАПЕЛАНИ В ЗСУ: МІСІЯ ТА ВИКЛИКИ	64
<i>Мойсеєнко В. О., Шостка І. П., Тарченко Н. В.</i>	
КЛЯТВА ГІППОКРАТА: ПЕРФОРМАТИВ ЧИ ЕЛЕМЕНТ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ?	67
<i>Кравчук О. О., Остащук І. Б.</i>	
МЕДИЦИНА ЯК СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	71
<i>Матюшко Б. К.</i>	
ПИТАННЯ ЩОДО “ОНТОЛОГІЧНИХ ПОВОРОТІВ” У СУЧАСНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ ТА ЇХ НАСЛІДКІВ	78
<i>Вергелес К. М., Куліш П. Л.</i>	
БІОЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	82
<i>Васильєва І. В., Шкроб'як А. С.</i>	
ТОМА АКВІНСЬКИЙ: ПРОБЛЕМА ТЕОДИЦЕЇ В КОНТЕКСТІ РОЗДУМІВ ПРО БОЖЕ ПРОВІДІННЯ ТА ЛЮДСЬКУ СВОБОДУ ВОЛІ	87
<i>Ханжи В. Б.</i>	
СЛУЖІННЯ ХВОРИМ В МЕДИЧНИХ УСТАНОВАХ КИЄВО-ПОКРОВСЬКОГО МОНАСТИРЯ ЗА ЧАСІВ ЙОГО ЗАСНОВНИЦІ МАТІНКИ ВЕЛИКОЇ КНЯГИНИ ОЛЕКСАНДРИ ПЕТРІВНИ (В ІНОКІНЯХ – АНАСТАСІЇ) (ЧАСТИНА 2 – НА СКРИЖАЛЯХ СЕРЦЯ)	90
<i>Швидченко В. С., Крижанівська О. О., Шамайло Р. В.</i>	
ПРО ПСИХОЗАХИСТ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЛІКВІДАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕПІДЕМІЇ ОЖИРІННЯ	98
<i>Корсак К. В., Кірик Т. В., Корсак Ю. К., Бойчук Н. О., Бойчук О. С., Похресник А. К.</i>	

ТОМА АКВІНСЬКИЙ: ПРОБЛЕМА ТЕОДИЦЕЇ В КОНТЕКСТІ РОЗДУМІВ ПРО БОЖЕ ПРОВИДІННЯ ТА ЛЮДСЬКУ СВОБОДУ ВОЛІ

Серед низки релігійно-філософських проблем, що традиційно відносяться до категорії “вічних” (трансепохальних), особливе місце займає проблема теодицеї (боговиправдання). Не вдаючись до деталей, в загальному плані її формулювання можна представити у виді такого питання: як, не утискаючи Всемогутності й Всеблагості Бога, пояснити наявність у світі зла. Запропоновані тези присвячено осмисленню цієї проблеми у вченні найавторитетнішого мислителя католицької гілки богословсько-філософської думки – Томи Аквінського. Зауважу, що, приймаючи домінуючу в середньовіччі позицію примату віри щодо розуму, Тома вважає, що і посилює про становлення світу в умовах Божого піклування над ним в цілому, і ключові положення теми боговиправдання зокрема, можуть і повинні бути піддані раціоналізації, обґрунтовані розумом (докладніше про це – див. [1, с. 27]).

Дослідженню моделі теодицеї Томи має передувати реконструкція контексту цієї проблеми. Таким виступила думка філософа про Боже провидіння (під яким середньовічний автор має на увазі присутній у Божому Розумі прообраз упорядкованості всього суцього до його мети [5, с. 294]) та людську свободу волі. Паруючи резонансне зауваження (воно впливає з вчення Іоанна Дамаскина) про те, що провидіння не є властивим Богові, бо Бог є вічним, а провидіння, пов'язане з тлінними речами, є тимчасовим [5, с. 293], Аквінат відповідає, що подолання уявної суперечності між вічністю і тимчасовістю можливе, якщо врахувати таку обставину. Слід розрізняти “підставу порядку” (провидіння у власному сенсі) і те, як опредмечується обумовлення у “виконанні порядку”, тобто у керуванні речами. Другий аспект порядку, що забезпечується патронатом провидіння, дійсно має тимчасовий, минаючий характер, тоді як перший є атрибутованим вічності [5, с. 295].

Далі філософ розмірковує про те, чи все у тлінному світі є підпорядкованим Божественному провидінню. Він перелічує достатньо поширені заперечення щодо загальності охоплення провидінням суцього, що пов'язані з констатацією наявності випадковості (девіації від генеральної лінії детермінованості метою), присутності зла (що суперечить загальному благому задуму Всевишнього), а також наділеності людини свобідною волею. Так, долаючи заперечення про нібито випадковий характер низки подій світу, Тома вимагає врахувати різницю між загальними і локальними причинами. Те, що детермінація об'єкта (порядку його буття) однією локальною причиною змінилася зумовлюючим впливом з боку іншої локальної причини, жодною мірою не виключає тотального контексту, який створюється всезагальною Причиною – Божим провидінням. Поєднання провидіння та людської свободи артикульовано мислителем в такий спосіб. Необхідно, на його думку, розуміти

різницю у видах “діючої сили” (як знаряддя здійснення провидіння). В одних випадках вона така, що обумовлює лише один наслідок – так детерміновано об’єкти, які не наділені свободою волі. В інших випадках діюча сила охоплює якийсь конгломерат альтернатив діяльності та передбачає, з урахуванням розумності та атрибутованості свободою волі того, кому вона визначена, можливість обговорення цих альтернатив та свідомого вибору тієї чи іншої з них. Але оскільки “людське провидіння”, тобто вільне цілепокладання у впорядкуванні речей, є конкретною причиною щодо загальної причини, то, як і в рамках логіки, що виключає об’єктивність випадковості, дана система обґрунтування не дозволяє людській волі іншого існування, окрім як у контексті Божого провидіння [5, с. 298–299]. В той же час саме “внутрішня” самість, яка базується на свободі волі і надає можливість обирати між добром і злом, є підставою поділу людей на грішників і праведників, а також подальшого захисту останніх Божим провидінням від спокус, які можуть збити їх зі шляху спасіння.

Переходячи безпосередньо до розв’язання проблеми теодицеї, слід зазначити, що у філософії Томи Аквінського запропоновано два традиційні варіанти (естетичний та етичний) такого. В рамках обґрунтування першого варіанта він пропонує зіставити образи двох господарів-розпорядників – локального та загального. Якщо перший задовольняється завданням максимального вдосконалення того середовища господарювання, за яке він відповідає (тобто позбавлення його від будь-яких вад), то другий має фундаментальну мету – всеосяжне благо цілого. Відповідно, Всевишній як Світовий Господар, піклуючись про світобудову в цілому, дозволяє бути деяким локальним проявам зла і псування, “...поскольку порча [какой-то] вещи способствует благу [какой-то] другой, или даже благу всего (ведь разрушение одного есть [залог] возникновения другого, и благодаря этому виды и сохраняют свое бытие)” [5, с. 298]. У такій артикуляції зло виявляється відносним, таким, що залежить від вектора розгляду. Так, щось, проявляючись деструктивно щодо одного об’єкта, може виступати як зло. Однак щодо іншого об’єкта той самий феномен або процес, який у першому випадку був виявлений як негативний, проявиться не тільки як благо в тому сенсі, що існування цих двох об’єктів є допустимою (тобто взаємонешкідливою) умовою для одного й іншого, а й як благо необхідне, що “живить” другий об’єкт, задає йому потенцію становлення. “Как выжил бы лев, – ставитъ питання Аквінат, – без [дозволения] убийства животных, и как претерпели бы мученики без [попущения] гонений со стороны тиранов?” [5, с. 298]. Тома звертається до думки свого знаменитого попередника, ранньохристиянського мислителя Августина Аврелія, який із цього приводу писав, що “всемогущий Господь никоим образом не позволил бы, чтобы в Его делах было хоть сколько-нибудь зла, если бы не был столь всемогущ и благ, чтоб и зло обратитъ в добро” [цит. за: 5, с. 298].

У свою чергу, етичний варіант розв’язання проблеми теодицеї багато в чому є підготовленим уявленнями Томи про людину як найдосконалішу тілесну істоту, що принципово виділяється на тлі світу тварин здатністю чинити (а не просто діяти) на підставі свобідної волі згідно із власним

розумінням. Польський дослідник філософської спадщини Аквіната С. Свежавські у зв'язку з цим зауважує, що поняття "вчинок" можна використовувати лише щодо людської активності, тварина ж здатна лише на дії, фундовані інстинктами, адже "именно на основании воли, которая свободна в своей сущности, мы говорим о человеческих поступках" [4]. Слід також відзначити важливу вказівку Томи на щільний зв'язок волі та розуму. Як зауважує, коментуючи Аквінського, дослідник В. Гертх, вибір не можна визнати прерогативою виключно волевиявлення. Швидше, він є результатом кооперації раціональної та вольової підстав із явним домінуванням першої [2]. Воління виявляється вторинним щодо розуму і, відповідно, раціонального пізнання, адже прояв свободи волі передбачає пізнаність об'єкта бажання ("етичний інтелектуалізм"). У результаті Тома, наслідуючи заклик Сократа, проголошує принцип: бажати можна те, що через пізнання відкрилося як благо. Більше того, він наполягає на тому, що розумна воля не може мати іншого позитивного (прагнучого) рушія, крім прагнення до добра, тоді як негативний (що зумовлює відмову, уникнення) рушії є інтенційованим на зло: "...Воля, – знаходимо у середньовічного автора, – связана и с благом, и со злом, но с благом так, что желает его, а со злом так, что избегает его. ... Таким образом, волеизъявление относится к благу, а неприятие – к злу" [6, с. 119–120]. Ймовірно, мислитель має на увазі не благо об'єктивне, а те, що є благом самого суб'єкта волі. Інакше всі етичні варіанти розв'язання проблеми теодицеї виявилися би безглуздими.

Вище було показано, як, згідно з Аквінським, Божественне провидіння створює контекст світового буття, спрямовуючи об'єкти до мети на підставі Божого розуміння. До речі, Тома наголошує, що провидіння Боже може не лише фундувати шлях до спасіння та набуття життя вічного, але й виражатися в допущенні Богом недосягнення вищої мети. З цього приводу Б. Рассел зауважує, що, ймовірно, неможливо пояснити, "...почему одни избраны и попадают на небо, а другие остаются проклятыми и отправляются в ад..." [3, с. 559]. Принаймні аргументація показаного стану речей у Томи Аквінського, як, до речі, і в Августина Аврелія, є вельми розпливчастою. Так, щодо людей, які йдуть неправедним шляхом, Аквінат пише, що Божа відмова таким жодною мірою не є причиною присутнього в їхньому житті гріха, а лише причиною залишеності Богом. Однак "...сама вина проистекает из свободной воли согрешающих, кои отвергнуты и лишены милости" [5, с. 309].

Отже, люди слідуєть провидінню особливим чином: саме свобідна воля є кінцевою підставою для ухвалення рішення на користь добра чи зла. А оскільки це так, то на Страшному Суді у Всевишнього є всі підстави для того, щоб розцінювати одні вчинки як гідні та добрі, а інші як гріховні, що у результаті є критерієм визначення долі кожної людини. Випереджаючи можливі нарікання на те, що знедолені, які не мають Божої милості, не отримують через це навіть найменшої можливості порятунку, Тома відзначає таке. Знехтуваність і визначеність до порятунку – це речі суто гіпотетичні. Потенційність спасіння праведних може не трансформуватися в реальне спасіння, бо, незважаючи на Божу милість, людина здатна, здійснивши гріх, "зійти з дистанції" на шляху до Світла. Так само і знехтуваність може бути

подолана всупереч відсутності допомоги з боку Всевишнього. Але оскільки якась подія, коли позбавлена милості людина грішить, ґрунтується на її власній свободі волі, то таке негативне діяння справедливо ставиться цій людині в провину [5, с. 309]. І ця обставина автоматично виправдовує Бога як непричетного до зла, що творить людина.

Література:

1. Баумейстер А. Призначення філософії та її межі: інтелектуальний спадок Томи Аквінського // Філософська думка, 2012. – № 4. – С. 24–37.
2. Гертых В. Свобода и моральный закон у Фомы Аквинского; пер. с англ. Т. В. Барчуновой // Вопросы философии. 1994. №1. URL: <https://kph.fhs.npu.edu.ua/e-book/klasik/data/vopros/15.html> (дата звернення: 20.05.2023).
3. Рассел Б. История западной философии в ее связи с политическими и социальными условиями от Античности до наших дней; науч. ред. В. В. Целищев. Изд. 7-е, стереотип. – М.: Акад. Проект, 2009. – 1003 с.
4. Свежавски С. Святой Фома, прочитанный заново // Символ. 1995. № 33. – URL: <http://psylib.org.ua/books/swezsh01/index.htm> (дата звернення: 20.05.2023).
5. Фома Аквинский. Сумма теологии. Ч. I. Вопросы 1 – 43; пер. с лат. С. И. Еремеева и А. А. Юдина. К.: НикаЦентр, Эльга; СПб.: Алетейя, 2007. – 560 с.
6. Фома Аквинский. Сумма теологии. Ч. II – I. Вопросы 1 – 48; пер. с лат., ред. и прим. С. И. Еремеева. К.: Эльга, НикаЦентр, 2006. – 576 с.

Швидченко В. С., Крижанівська О. О., Шамайло Р. В.,
НМУ імені О.О. Богомольця,
bio4smile@gmail.com, kryzhanivska@gmail.com

СЛУЖІННЯ ХВОРИМ В МЕДИЧНИХ УСТАНОВАХ КИЄВО- ПОКРОВСЬКОГО МОНАСТІРЯ ЗА ЧАСІВ ЙОГО ЗАСНОВНИЦІ МАТІНКИ ВЕЛИКОЇ КНЯГИНИ ОЛЕКСАНДРИ ПЕТРІВНИ (В ІНОКІНЯХ – АНАСТАСІЇ)

(Частина 2 – На скрижалях серця)

“Життя дано нам для того, щоб ми поспішали, поспішали робити велику справу очищення серця свого, слідуючи за Господом Ісусом Христом. Адже це слідування – напружене діяння, нерідко тяжка праця, а не праздність”
Святитель Лука (Войно-Ясенецький)

У 1879 році, повертаючись додому, коні швидко помчали, перекинувши карету, випавши з якої, княгиня Олександра Петрівна сильно пошкодила шийний відділ хребта. Травму посилив нервовий шок і наступила довга, важка хвороба, яка на багато років прикувала її до ліжка.